

Jan Mironczuk

Ostrołęckie Towarzystwo Naukowe im. Adama Chętnika w Ostrołęce

WIELKA WOJNA I WOJNA POLSKO-BOLSZEWICKA A STRUKTURA NARODOWO-WYZNANIOWA POWIATU OSTROŁĘCKIEGO

THE GREAT WAR AND THE POLISH-BOLSHEVIC WAR AND THE NATIONAL AND RELIGIOUS STRUCTURE OF THE OSTROŁĘKA COUNTY

Mazowsze w okresie nowożytnym zachowało etnicznie polski charakter. Również reformacja na tym terenie miała niewielkie wpływy, a po pierwszym zainteresowaniu nią części szlachty nastąpił upadek – nielicznych – zborów¹. Głębsze zmiany nastąpiły pod koniec XVIII w. wraz z akcją kolonizacyjną osadników niemieckich – prowadzoną przez magnaterię i Kościół katolicki, a zwłaszcza przez władze pruskie i następnie Królestwa Polskiego – szukających nowych źródeł dochodu. W przypadku władz pruskich, pod których zarządem znalazło się Mazowsze (1795–1807), a następnie carskich po powstaniu styczniowym, sprowadzano głównie urzędników i wojsko, a nie „ludność gospodarczą”.

Celem prezentowanej pracy jest ukazanie zmian głównie w strukturze wyznaniowej i narodowościowej społeczności powiatu ostrołęckiego, jakie zaszły w wyniku gwałtownego zwrotu związanego z wydarzeniami militarnymi i politycznymi: wybuchem Wielkiej Wojny, ucieczką Rosjan latem 1915 r., odrodzeniem Rzeczypospolitej, wojną polsko-bolszewicką. Każde z wymienionych wydarzeń w określony sposób wpływało na badany problem, jednakże ze względu na niepełny wymiar danych statystycznych dotyczących wskazanych wydarzeń posłużono się nimi w czasie stabilności przedwojennej (szczegółowe dane z 1906 r.), a następnie już ze spisu powszechnego z września 1921 r. Drugie z wymienionych źródeł prezentuje dane z okresu, gdy trwały procesy migracyjne powojenne, ale brak takowych danych z najbliższych lat (następny spis odbył się w 1931 r., gdy pojawiły jeszcze inne procesy) czyni koniecznym zatrzymanie się na wskazanym czasie.

Mimo że wzmiankowane dane szczegółowe o strukturze wyznaniowej z 1906 r. (w odniesieniu do wszystkich miejscowości powiatu ostrołęckiego, a nawet ichkolonii, przysiółków, stacji kolejowych etc.) były już prezentowane w innej publikacji,

---

¹ Por. W. Budka, *Przejawy reformacji w miastach Mazowsza (1526–1546)*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1983, s. 188–193; J. Mironczuk, *Reformacja na Mazowszu Północnym (diecezja plocka)*, „Studia Theologica Pentecostalia” 2016, s. 71–91.

to jednak błędy składu wydawniczego spowodowały jego słabą czytelność², stąd zasadne wydało się ich ponowne przywołanie. Ze względu na rozmiar tego wykazu umieszczono go na koniec pracy w postaci Zał. 1. Jako że badano już uwarunkowania, proces i okoliczności pojawienia się na omawianym obszarze kolejnych fal ludności żydowskiej, niemieckiej/luterańskiej, rosyjskiej/prawosławnej i wreszcie zjawiska mariawityzmu³, pominięto powtarzanie tych ustaleń i skupiono się na analizie danych statystycznych. Dla tego okresu schemat „Polak-katolik”, „Rosjanin-prawosławny” itd. wydaje się miarodajny, stąd go zastosowano. Dopiero w II RP ten związek wyraźnie się rozluźnił.

W 1906 r. na terenie powiatu ostrołęckiego mieszkało niemal 92,5 tys. osób, z czego około 7 tys. stanowili wojskowi. Największa ich grupa stacjonowała w Wojciechowicach (ponad 3,5 tys., w tym ponad 3 tys. prawosławnych; pozostali to: luteranie, katolicy, żydzi, zapewne też muzułmanie, buddyści i inni), a ponadto w samej Ostrołęce (ok. 2 tys. – prawosławni i nieliczni żydzi, luteranie i katolicy) i pod Różanem – na terenie gminy Szczawin (ponad 1 tys. – prawosławni i garstka katolików). To stosunkowo duże nasycenie powiatu ostrołęckiego żołnierzami wynikało ze strategicznego położenia – tuż przy granicy z Cesarstwem Niemieckim, z którym stosunki znacznie pogorszyły się po sojuszu Rosji z Francją.

Biorąc pod uwagę, że Polaków/katolików było ok. 74,5 tys. (a żołnierzy 7 tys.), na omawianym terenie mieszkało ponad 11 tys. cywilnych mieszkańców – innowierców i posiadających inną niż polska świadomość narodową. Niestety, ze względu na brak w spisie rozróżnienia między żołnierzami a cywilami w Ostrołęce i Ostrołęce-Wojciechowicach (ten problem nie występuje w Zabalkańskim Sztabiepod Różanem), precyzyjne dane co do liczby cywilów są niemożliwe. Inaczej w gminach wiejskich, gdzie mieszkali sami cywilni mieszkańcy, oczywiście z niewielkimi wyjątkami – w gm. Myszyniec w Łosicznie znajdował się punkt graniczny (mieszkali sami prawosławni *pogranicznicy*, zapewne z rodzinami), a w Zawodziu mieszkał prawosławny leśniczy, zapewne z rodziną. Ludzie ci nie byli żołnierzami, ale byli „mundurowymi”.

Największą grupę mniejszościową stanowili cywilni Żydzi – było ich około 10 tys. Skupiali się głównie w miejscowościach, które były siedzibami okręgów bożniczych – w Ostrołęce, Myszyńcu i Goworowie. W ostatniej wymienionej miejscowości stanowili ponad 90% mieszkańców, a w całej gminie – ponad 30% mieszkańców. Społeczność ta, poza gminą Nasiadki, gdzie nie występowała, była rozszana w różnych miejscowościach, zwłaszcza w gminach Rzekuń, Troszyn

² J. Mironczuk, *Struktura etniczno-wyznaniowa Mazowsza Północnego – analiza na przykładzie powiatu ostrołęckiego*, [w:] *Mazowsze Północne. W poszukiwaniu tożsamości narodowej, społecznej i religijnej*, pod red. J. Gołoty i M. Truszczyńskiego, Ostrołęka 2012, s. 65–71.

³ J. Mironczuk, *Mniejszości wyznaniowe chrześcijańskie w Ostrołęce i powiecie ostrołęckim (od schyłku XVIII w. do współczesności)*, Ostrołęka 2007; tenże, *Prawosławie w powiecie ostrołęckim wobec odbudowy Rzeczypospolitej po I wojnie światowej*, "Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego" XXIII, Ostrołęka 2009, s. 65–80; tenże, *Żydzi w powiecie ostrołęckim do I wojny światowej*, Ostrołęka 2011.

i Dylewo. Zachowywała więc dawny swój wiejski charakter (na Mazowszu w okresie I Rzeczypospolitej większość Żydów, inaczej niż na pozostałych ziemiach polskich, mieszkała na wsi).

Wyznanie prawosławne odnosiło się nie tylko do „ludzi państwowych” (wojsko, urzędnicy, nauczyciele, duchowni), ale i „zwykłych” – chłopów czy rzemieślników. W gminach Szczawin (wyłączywszy Zabałkański Sztab) i Piski nie było przedstawicieli tego wyznania, w pozostałych występowali co prawda nielicznie, ale łącznie w liczbie 600–700 osób (wedle danych z 1911 r. – 727 osób⁴).

Jeszcze mniejsza była grupa luteranów. Ujawszy 400 żołnierzy tego wyznania z oddziałów stacjonujących w Wojciechowicach i nieco zapewne z Ostrołęki, pozostawało ich cywilnych około 200, głównie w Ostrołęce i gminach Goworowo i Myszyniec. Przed wojną pewna grupa katolików z gmin Dylewo i Nasiadki przeszła na mariawityzm⁵.

Reasumując, w 1906 r. na terenie powiatu ostrołęckiego innowiercy cywilni stanowili 11,9% całkowitej liczby ludności. Co więcej, żołnierze, niemal wyłącznie innych wyznań, stanowili 7,57% mieszkańców powiatu. Oznacza to, że w powiecie ostrołęckim katolików/Polaków było 80,6%.

Wybuch Wielkiej Wojny początkowo niewiele zmienił, ale gdy w lecie 1915 r. nadszedł front, nastąpiły diametralne zmiany – wycofywanie się wojsk rosyjskich i urzędników, decyzja o wysiedleniu ludności cywilnej w głąb Rosji (oprócz Żydów). W Ostrołęce, potwornie zniszczonej działaniami wojennymi, w sierpniu 1916 r. mieszkało, prócz okupujących Niemców – żołnierzy i urzędników, 795 Polaków, 2 Rosjan i 4907 Żydów⁶.

Kolejny zwrot nastąpił wraz z zakończeniem wojny, wycofywaniem się Niemców i odrodzeniem Rzeczypospolitej. Trwały powroty ludności deportowanej przez władze carskie (*bieżeńcy*). Niechętny stosunek ludności polskiej do Rosjan pogłębił się wraz z kolejną wojną 1920 r., gdy wojska bolszewickie przez kilkanaście dni sierpnia zajmowały Ostrołękę. Spadek po zaborach, wojna 1915 r. i wojna polsko-bolszewicka w szczególnie złej sytuacji w nowej Rzeczypospolitej, w tym i powiecie ostrołęckim, lokowały Rosjan i prawosławie⁷.

Analizując wyniki spisu ludności z września 1921 r. (Tab. 1), można zauważyć ogólnie spory spadek liczby ludności na omawianym terenie – ujawszy 7 tys. żołnierzy carskich w 1906 r., z 85 tys. na niecałe 74 tys., czyli o ponad 13%. Spadek ten był nierównomierny, gdyż bardziej dotyczył mniejszości wyznaniowych. W przypadku katolików wynosił on 11%, a jeśli chodzi odpowiednio o żydów – to 34%, luteranów – 60%, prawosławnych – około 85%. Oczywiście te dane nie uwzględniają – niewielkich – odchyień co do pewnego ruchu migracyjnego „wewnątrzpolskiego” (przybycie nowych osób spoza powiatu ostrołęckiego – urzędni-

⁴ Archiwum Państwowe w Białymstoku Oddział w Łomży, Łomżyński Dekanat Prawosławny, sygn. 52, k. 141, Svedenije o licach prawoslawnego nasielenija s 1 ijulia 1911 g. po Ostrolenckomu ujezdu, [za:] J. Mironczuk, *Prawosławie w powiecie ostrołęckim*, s. 71.

⁵ J. Mironczuk, *Mniejszości wyznaniowe*, s. 48–49.

⁶ Z. Niedziałkowska, *Ostrołęka. Dzieje miasta*, Ostrołęka 2002, s. 202.

⁷ J. Mironczuk, *Prawosławie w powiecie ostrołęckim*, s. 71–78.

ków, nauczycieli, inżynierów). Biorąc jednak pod uwagę fakt, że opisywany teren pozostał identyczny (obszar powiatu ostrołęckiego przed- i po wojnie nie zmienił się), a każdy „żywy” mieszkaniec „ciągnął do swego”, zestawienie tych danych nie powinno budzić wątpliwości. Należałoby też przyjąć, że większość prawosławnych cywilów, jakkolwiek mogła przeżyć zmagania wojenne, to do powiatu ostrołęckiego już nie powróciła.

Można więc stwierdzić, że jakkolwiek katolicy ponieśli spore straty (nie tylko w okresie zawieruchy wojennej, ale i w wyniku szalejącej po wojnie „hiszpanki”), to dla mniejszości wyznaniowych, a zwłaszcza prawosławnych, wydarzenia lat 1915, 1918, 1920 były prawdziwą katastrofą⁸. Wg spisu ludności w 1921 r. katolicy w powiecie ostrołęckim stanowili 90,66% ludności, co oznacza, że mniejszości wyznaniowe – 9,34%.

Tab. 1**Struktura wyznaniowa-narodowa powiatu ostrołęckiego we wrześniu 1921 r.**

Gmina	Katolicy	Prawosławni	Inni chrześcijanie	Żydzi	Łącznie
Ostrołęka	5754	18	21	3352	9145
Wach	8094	-	-	5	8099
Dylewo	6230	1	25	170	6426
Myszyniec	6719	4	21	927	7671
Nasiadki	5115	1	46	-	5162
Goworowo	4682	21	11	1228	5924
Nakły	2430	5	-	14	2449
Piski	3184	11	1	108	3310
Rzekuń	7562	36	12	284	7895
Troszyn	5805	3	-	190	5998
Czerwin	6837	14	9	77	7194
Szczawin	4530	5	4	19	4558
Łącznie	66942	111	152	6631	73836

Źródło: *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej T V. Województwo białostockie*, Warszawa 1924, s. 55–60; *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo białostockie*, Główny Urząd Statystyczny, t. XIX, Warszawa 1927, s. 36–39; *Ludność i budynki w gminach kurpiowskich pow. ostrołęckiego w dn. 30 września 1921 r.*, [za:] Z. Niedziałkowska, *Puszcza Zielona. Bory ostrołęckie*, Warszawa 1983, s. 187–193.

Uwagi: - brak pełnej zgodności liczb „Łącznie” z danymi odnośnie do poszczególnych gmin; podano jak za źródłami;
- „Inni chrześcijanie” to w gminach Dylewo i Nasiadki – mariawici, w pozostałych, włącznie z Ostrołęką – luteranie.

⁸ Tamże, s. 71.

Jeszcze niższe liczby odnotowywały mniejszości narodowe – Polacy to 93,20% ludności, a Żydzi 6,7%⁹. Na terenie powiatu ostrołęckiego wg spisu z 1921 r. poza osobami, które wskazały narodowość polską, wystąpiły także:

- a/ narodowość żydowska: w Ostrołęce – 2749, w gminie Czerwin – 77, w Dylewie – 164, w Goworowie – 1053, w Myszyńcu – 730, w Nakłach – 14, w Piskach – 34, w Rzekuniu – 98, w Szczawinie – 2, w Troszynie – 31, w Wachu – 5; łącznie – 4957;
- b/ narodowość białoruska: Nakły – 1, Rzekuń – 1; łącznie – 2;
- c/ narodowość niemiecka: Nakły – 1;
- d/ narodowość inna: Ostrołęka – 9, Czerwin – 14, Dylewo – 1, Goworowo – 1, Nakły – 4, Nasiadki – 1, Piski – 17, Rzekuń – 11, Szczawin – 2, Troszyn – 1, Wach – 1; łącznie – 62;
- e/ narodowość niewiadoma: brak¹⁰.

Zaskakująco dużo osób (1674) wyznania judaistycznego wskazywało swoją narodowość jako „polską” (ewentualnie, niewiele „inną”). Odnosiło się to zarówno do Żydów ostrołęckich, jak i „wiejskich”. Dziwi też zaskakująco mała liczba Niemców. Oczywiście można zauważyć, że wśród dawnych kolonistów niemieckich trwały procesy polonizacyjne, to jednak ta sytuacja zaskakuje. Gdy nastąpiła druga okupacja niemiecka w 1939 r., to niektóre osoby pochodzenia niemieckiego znów się „objawiły”¹¹, ale to już zagadnienie wykraczające poza badany problem.

Podsumowując, można stwierdzić, że dla ludności polskiej/katolickiej powiatu ostrołęckiego Wielka Wojna i wojna 1920 r., poza stratami (osobowymi, majątkowymi), przyniosła jednak wymierną korzyść – odrodzenie Rzeczypospolitej i obronę jej suwerenności. Mniejszości narodowe/wyznaniowe poniosły większe straty liczbowe. Poza jeszcze dość sporą społecznością żydowską, pozostałe mniejszości stały się prawie niedostrzegalne.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Białymstoku Oddział w Łomży, Łomżyński Dekanat Prawosławny 1911.

Źródła drukowane

Pamjatnaja Knizka Łomżinskoj Gubierni 1906.

Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo białostockie, Główny Urząd Statystyczny, t. XIX, Warszawa 1927.

⁹ J. Gołota, *Ostrołęka. Miasto i powiat w okresie międzywojennym*, Ostrołęka 2000, s. 73.

¹⁰ *Skorowidz miejscowości*, s. 55–60.

¹¹ Por. Z. Niedziałkowska, *Ostrołęka*, s. 301; J. Mironczuk, *Struktura etniczno-wyznaniowa*, s. 61–63.

Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej T V. Województwo białostockie, Warszawa 1924.

Opracowania

Budka W. 1983. *Przejawy reformacji w miastach Mazowsza (1526–1546)*. „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”.

Gołota J. 2000. *Ostrołęka. Miasto i powiat w okresie międzywojennym*. Ostrołęka.

Mironczuk J. 2007. *Mniejszości wyznaniowe chrześcijańskie w Ostrołęce i powiecie ostrołęckim (od schyłku XVIII w. do współczesności)*. Ostrołęka.

Mironczuk J. 2009. *Prawosławie w powiecie ostrołęckim wobec odbudowy Rzeczypospolitej po I wojnie światowej*. "Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego" XXIII, Ostrołęka.

Mironczuk J. 2012. *Struktura etniczno-wyznaniowa Mazowsza Północnego – analiza na przykładzie powiatu ostrołęckiego*, [w:] *Mazowsze Północne. W poszukiwaniu tożsamości narodowej, społecznej i religijnej*, pod red. J. Gołoty i M. Truszczyńskiego. Ostrołęka.

Mironczuk J. 2011. *Żydzi w powiecie ostrołęckim do I wojny światowej*. Ostrołęka.

Niedziałkowska Z. 2000. *Ostrołęka. Dzieje miasta*. Ostrołęka.

SUMMARY

The work outlines the changes in the national and religious structure in the Ostrołęka poviát that took place as a result of the Great War and then the Polish-Bolshevik war. Earlier, partitioned, processes of "saturation" of the area in question by "foreign" people were rapidly reduced by the establishment of the Second Polish Republic.

STRESZCZENIE

Praca nakreśla zmiany w strukturze narodowo-wyznaniowej w powiecie ostrołęckim, jakie zaszły w wyniku Wielkiej Wojny i następnie wojny polsko-bolszewickiej. Wcześniejsze, zaborowe, procesy „nasylenia” omawianego terenu przez ludność „obcą” zostały gwałtownie zredukowane przez powstanie II Rzeczypospolitej.

Keywords: national and religious structure, national / religious minorities, Ostrołęka county, war.

Słowa kluczowe: struktura narodowo-wyznaniowa, mniejszości narodowe/wyznaniowe, powiat ostrołęcki, wojna.

Zal. 1

Struktura wyznaniowa powiatu ostrołęckiego w 1906 r.

Miasto powiatowe, gminy, miejscowości, kolonie	Przynależność do parafii		Poszczególne wyznania					
	katolickiej	prawosławnej	katolicy	prawosławni	luterranie	żydzi	inni ¹	łącznie
Ostrołęka z przedmieściami	Ostrołęka	Ostrołęka						
Ostrołęka	jw.	jw.	3962	2123	142	4079	-	10306
Antonie	jw.	jw.	321	-	-	6	-	327
Białobiel i kol. Klimutowizna	jw.		240	-	-	7	-	247
Gnaty i kol. Jegliny, Kordowizna i Kulikowizna	jw.	jw.	414	-	-	-	-	414
Zabrodzie i kol. Olszewo-Małe, Kowalscy, Łaz-Sawiński	jw.	jw.	200	-	-	-	-	200
Pisarki	jw.	jw.	4	-	-	-	-	4
Otok	jw.	jw.	51	-	-	-	-	51
Konstantynówka	jw.	jw.	76	-	-	-	-	76
Łazy i kol. Łazy-Batlaki, Gardzioły, Kaczyńscy, Kamionowizna, Pietraki	jw.	jw.	210	-	-	-	-	210
Łęg Przedmiejski	jw.	jw.	778	-	-	-	-	778
Podrężewo	jw.	jw.	67	-	-	-	-	67
Ostrowy	jw.	jw.	95	-	-	-	-	95
Wojciechowice	jw.	jw.	300	3070	400	50	150	3970
Siemnocha i kol. Ostrów	jw.	jw.	132	-	-	-	-	132
Łącznie			6850	5193	542	4142	150	16877
Gmina Wach								
Bandysie	Myszyniec	Kolno	545	6	-	-	-	551
Brzozowy Kat	Czarnia	jw.	362	-	-	-	-	362
Białusny Lasek	Myszyniec	jw.	278	-	1	-	-	279
Budy-Charcibałda	jw.	jw.	102	-	-	-	-	102
Budy-Czarnia	Czarnia	jw.	15	-	-	-	-	15
Wykrot	Myszyniec	jw.	990	-	-	-	-	990
Wydmusy	jw.	jw.	769	-	-	-	-	769

Wach	Kadzidło	jw.	772	-	-	-	-	772
Gadomskie	Myszyniec	jw.	153	-	-	-	-	153
Długie	Czarnia	jw.	431	-	-	-	-	431
Drężek	Myszyniec	jw.	306	-	-	-	-	306
Zawady	Brod. Łąki	jw.	590	4	-	5	-	599
Zalesie	Myszyniec	jw.	554	-	-	-	-	554
Zdunek	jw.	jw.	424	-	-	-	-	424
Kopaczyska	Brod. Łąki	jw.	293	-	-	-	-	293
Olszyny	Kadzidło	jw.	544	-	-	-	-	544
Ruchaje	Czarnia	jw.	361	24	-	-	-	385
Surowe	jw.	jw.	1055	-	-	-	-	1055
Cupel	jw.	jw.	184	-	-	-	-	184
Charcibałda	Myszyniec	jw.	250	-	-	-	-	250
Czarnia	Czarnia	jw.	448	-	-	-	-	448
Łącznie			9426	34	1	5	-	9466
Gmina								
Goworowo								
Goworowo	Goworowo	Łomża	198	14	38	2652	-	2902
Wólka Brzezińska	jw.	jw.	322	-	-	16	-	338
Goworowo-probostwo	jw.	jw.	171	-	-	22	-	193
Goworówek	jw.	jw.	229	-	28	-	-	257
Grodzisk	jw.	jw.	285	-	-	-	-	285
Góry	jw.	jw.	160	-	-	-	-	160
Jemieliste	Wąsewo	jw.	328	-	-	-	-	328
Żabin	Goworowo	jw.	487	-	-	-	-	487
Kobylin	jw.	jw.	289	-	-	-	-	289
Kaczka	jw.	jw.	250	-	-	1	-	250
Lipianka	jw.	jw.	472	-	-	-	-	472
Ponikiew Duża	jw.	jw.	399	-	-	4	-	403
Ponikiew Mała	jw.	jw.	434	-	-	-	-	434
Pasieki (stacja kolejowa)	jw.	jw.	35	10	1	15	-	61
Pokrzywnica	jw.	jw.	380	-	-	-	-	380
Rębisze-Kolonia	jw.	jw.	297	-	-	-	-	297
Rębisze-Działy	jw.	jw.	330	-	-	-	-	330
Rabędy	jw.	jw.	34	-	-	-	-	34
Czernie	Wąsewo	jw.	339	-	-	-	-	339
Józefowo	Goworowo	jw.	188	-	-	-	-	188
Łącznie			5267	24	67	2710	-	8068
Gmina Dylewo								
Aleksandrowo	Ostrołęka	Łomża	117	-	-	-	-	117
Gleba	Kadzidło	jw.	580	-	-	3	-	583
Dylewo Nowe	jw.	jw.	302	-	-	-	-	302
Dylewo Stare	jw.	jw.	465	6	-	11	-	482

Jeglijowiec	jw.	jw.	230	-	-	4	-	234
Kadzidło	jw.	jw.	940	11	-	107	3	1061
Kamionowizna	Ostrołęka	jw.	33	-	-	-	-	33
Karaska	Kadzidło	jw.	33	-	-	-	-	33
Kierzek	jw.	jw.	263	-	-	-	-	263
Kuczyńskie	jw.	jw.	191	-	-	1	-	192
Łodziska	jw.	jw.	155	-	-	-	-	155
Obierwia	Ostrołęka	jw.	722	-	-	6	-	728
Olszewka	jw.	jw.	493	-	-	-	-	493
Podgórze	Kadzidło	jw.	27	-	-	-	-	27
Piasecznia	jw.	jw.	246	-	-	-	-	246
Strzałki	jw.	jw.	185	-	-	-	-	185
Siarki	jw.	jw.	35	-	-	-	-	35
Siarcza Łąka	jw.	jw.	169	5	-	-	-	174
Chudek	jw.	jw.	657	-	-	-	-	657
Chudek- gospodarstwo	jw.	jw.	13	-	-	-	-	13
Czarnotrzew	Baranowo	jw.	347	-	-	9	-	356
Szafarnia	Kadzidło	jw.	133	-	-	8	-	141
Szwendrowy								
Most	Ostrołęka	jw.	76	-	-	-	-	76
Łącznie			6412	22	-	149	3	6586
Gmina								
Myszyniec								
Myszyniec	Myszyniec	Kolno	1886	12	38	1996	-	3932
Antonia	jw.	jw.	99	22	-	-	-	121
Browary	jw.	jw.	34	-	-	-	-	34
Wolkowe	jw.	jw.	1523	-	-	-	-	1523
Dąbrowy	jw.	jw.	1664	36	-	-	-	1700
Zawodzie (leśniczówka)	jw.	jw.	9	6	-	-	-	15
Kopański Most	jw.	jw.	1	3	-	-	-	4
Krysiaki	jw.	jw.	585	-	-	-	-	585
Łosiczno (granica)	jw.	jw.	-	32	-	-	-	32
Maciejowa	jw.	jw.	93	-	-	-	-	93
Szyja								
Myszyniec Stary	jw.	jw.	1152	-	-	-	-	1152
Niedźwiedź	jw.	jw.	398	-	-	-	-	398
Orły	jw.	jw.	20	-	-	-	-	20
Pelty	jw.	jw.	1004	24	-	-	-	1028
Świdwiborek	jw.	jw.	340	-	-	-	-	340
Cieck	jw.	jw.	312	-	-	-	-	312
Cisk	jw.	jw.	340	33	-	-	-	373
Łącznie			9460	168	38	1996	-	11662

Gmina Nakły								
Białobrzeg								
Blizszy Białobrzeg	Ostrołęka	Ostrołęka	158	-	-	-	-	158
Dalszy Grabowo	jw.	jw.	205	-	-	-	-	205
Dymusy	jw.	jw.	111	-	-	-	-	11
Drężewo	jw.	jw.	12	-	-	3	-	15
Dobrołęka Stara	jw.	jw.	32	-	-	-	-	32
Dobrołęka-			50	-	-	4	-	54
Maćki	jw.	jw.	135	-	-	-	-	135
Żebry-	jw.	jw.	134	-	-	6	-	140
Wierzchlas								
Żebry-Grzymki	jw.	jw.	49	-	-	13	-	62
Żebry-Żabin	jw.	jw.	94	-	-	-	-	94
Żebry-	jw.	jw.	15	-	-	-	-	15
Kończyny								
Żebry-Ostrowy	jw.	jw.	128	-	-	-	-	128
Żebry-Pieczyska	jw.	jw.	33	-	-	-	-	33
Żebry-Sławki	jw.	jw.	103	-	-	-	-	103
Żebry-Starawieś	jw.	jw.	88	-	-	-	-	88
Kruki	jw.	jw.	115	-	-	-	-	115
Kordowo	jw.	jw.	301	-	-	-	-	301
Nożewo	jw.	jw.	273	-	-	-	-	273
Nakły	jw.	jw.	211	5	-	-	-	216
Olszewo-	jw.	jw.	2	-	-	15	-	17
gospodarstwo								
Olszewo-Borki	jw.	jw.	131	2	-	-	-	133
Stepna-Michałki	jw.	jw.	121	-	-	-	-	121
Stepna-Stara	jw.	jw.	163	-	-	-	-	163
Łącznie			2564	7	-	41	-	2612
Gmina Nasiadki								
Brzozówka	Kadzidło	Łomża	280	-	-	-	-	280
Gibałka	jw.	jw.	145	-	-	-	-	145
Golanka	jw.	jw.	437	-	-	-	-	437
Grale	jw.	jw.	294	-	-	-	-	294
Długi Kat	jw.	jw.	217	-	-	-	-	217
Dąbrówka	Dąbrówka	jw.	359	-	-	-	-	359
Durlasy	Ostrołęka	jw.	235	-	-	-	-	235
Klimki	Kadzidło	jw.	196	-	-	-	-	196
Krobia	jw.	jw.	212	-	-	-	-	212
Kurpiewskie	Ostrołęka	jw.	348	-	-	-	-	348
Lelis	Dąbrówka	jw.	272	-	-	-	-	272
Łęg Starościński	Ostrołęka	jw.	493	-	-	-	-	493
Nasiadki	Dąbrówka	jw.	358	-	-	-	-	358
Płoszyce	jw.	jw.	289	6	-	-	-	289

Przewrotna								
Góra	Ostrołęka	jw.	58	-	-	-	-	58
Rososz	Kadzidło	jw.	89	-	-	-	-	89
Sul	jw.	jw.	78	-	-	-	-	78
Siedliska	Ostrołęka	jw.	68	-	-	-	-	68
Tatary	Kadzidło	jw.	229	-	-	-	-	229
Todzia	jw.	jw.	92	-	-	-	-	92
Szafarczyska	Ostrołęka	jw.	149	-	-	-	-	149
Szkwa	Dąbrówka	jw.	305	-	-	-	-	305
Jazgarka	Kadzidło	jw.	265	-	-	-	-	265
Łącznie			5468	6	-	-	-	5474
Gmina Piski								
Wiśniewo								
Wielkie	Piski	Łomża	208	-	-	-	-	208
Wiśniówek	jw.	jw.	55	-	-	-	-	55
Wólka	Czerwin	jw.	84	-	-	-	-	84
Goski-Witnice	Piski	jw.	24	-	-	-	-	24
Gumki-Mileń	Czerwin	jw.	54	-	-	-	-	54
Dobki Nowe	jw.	jw.	28	-	-	-	-	28
Dobki Stare	jw.	jw.	74	-	-	-	-	74
Dąbek-Mileń	jw.	jw.	52	-	-	-	-	52
Żochy-Mileń	Piski	jw.	164	-	-	-	-	164
Załuski	Czerwin	jw.	90	-	-	-	-	90
Żmijewo- Zagrody	Piski	jw.	36	-	-	-	-	36
Żmijewo-Majs	jw.	jw.	85	-	-	-	-	85
Księżopole	jw.	jw.	89	-	-	10	-	99
Łady-Majs	Czerwin	jw.	80	-	-	-	-	80
Mieczki- Abramy	Piski	jw.	96	-	-	-	-	96
Mieczki- Ziemaki	jw.	jw.	59	-	-	-	-	59
Mieczki- Poziemaki	jw.	jw.	91	-	-	3	-	94
Milewo Wielkie	jw.	jw.	59	-	-	-	-	59
Milewo-Łosie	jw.	jw.	24	-	-	-	-	24
Milewo-Tosie	jw.	jw.	49	-	-	-	-	49
Piski	jw.	jw.	169	-	-	72	-	241
Sokołowo	Czerwin	jw.	170	-	-	5	-	175
Tyszki- Andrzejki	Piski	jw.	149	-	-	-	-	149
Tyszki-Gostery	jw.	jw.	149	-	-	6	-	155
Tyszki-Nadbory	jw.	jw.	158	-	-	18	-	176
Tyszki-Piotrowo	jw.	jw.	104	-	-	9	-	113
Tyszki-Pomian	jw.	jw.	98	-	-	-	-	98
Tyszki- Ciągaczki	jw.	jw.	104	-	-	-	-	104

Filochy-Mileń	jw.	jw.	70	-	-	-	-	70
Choromany- Witnice	jw.	jw.	160	-	-	-	-	160
Łącznie			2832	-	-	130	-	2962
Gmina Rzekuń								
Borawe	Rzekuń	Łomża	855	-	-	10	-	865
Wiktorynowo	jw.	jw.	15	-	-	-	-	15
Wiesiółka	jw.	jw.	5	-	-	-	-	5
Goworki	jw.	jw.	123	-	-	-	-	123
Drwęcz	jw.	jw.	373	-	-	-	-	373
Daniszewo	jw.	jw.	417	-	-	-	-	417
Dzbenin	jw.	jw.	361	-	-	25	-	386
Zarośle	jw.	jw.	45	-	-	-	-	45
Zabiele	jw.	jw.	493	1	-	11	-	505
Korczaki	jw.	jw.	193	-	-	22	-	215
Kamianka	jw.	jw.	416	-	-	-	-	416
Kaczyny- Wypychy	jw.	jw.	82	-	-	18	-	100
Kaczyny- Starawieś	jw.	jw.	329	1	-	11	-	341
Kaczyny- Tobolice	jw.	jw.	171	-	-	-	-	171
Ławy	jw.	jw.	313	-	-	-	-	313
Laskowiec	jw.	jw.	291	-	-	71	-	362
Łęczysk	Ostrołęka	jw.	27	-	-	-	-	27
Nowa Wieś	Rzekuń	jw.	354	-	-	21	-	375
Óldaki	jw.	jw.	378	-	-	21	-	399
Ostrołęka (stacja kolejowa)	jw.	jw.	366	316	-	310	-	992
Przytuły Nowe	Miastkowo	jw.	257	-	-	3	-	260
Pomian	Rzekuń	jw.	124	-	-	-	-	124
Rzekuń	jw.	jw.	570	1	-	81	-	652
Rozwory	Miastkowo	jw.	307	-	-	29	-	336
Susk	Rzekuń	jw.	380	-	-	6	-	386
Teodorowo	jw.	jw.	61	-	-	-	-	61
Czarnowiec	jw.	jw.	100	-	-	-	-	100
Łącznie			7406	319	-	619	-	8344
Gmina Troszyn								
Aleksandrowo	Kleczkowo	Ostrołęka	75	-	-	-	-	75
Budne	jw.	jw.	290	-	-	-	-	290
Borowce	Troszyn	jw.	99	-	-	-	-	99
Wysocarz	jw.	jw.	80	-	-	-	-	80
Gendory	Kleczkowo	jw.	5	-	-	-	-	5
Grucele	Troszyn	jw.	346	-	-	6	-	352
Dąbek-Podkowa	Kleczkowo	jw.	225	-	-	-	-	225
Dzbenin	jw.	jw.	171	-	-	-	-	171

Żyźniewo (stacja kolejowa)	jw.	jw.	11	-	-	-	-	11
Żyznowo	jw.	jw.	113	3	-	-	-	116
Zawady	jw.	jw.	139	-	-	-	-	139
Zamość	Troszyn	jw.	236	-	-	45	-	281
Kamionowo	Kleczkowo	jw.	114	-	-	-	-	114
Kleczkowo	jw.	jw.	340	-	-	54	-	394
Kurpie Szlacheckie	Troszyn	jw.	94	-	-	-	-	148
Kurpie Dworskie	jw.	jw.	162	7	-	5	-	174
Łączyn	Kleczkowo	jw.	740	-	-	58	-	798
Ojcowo	jw.	jw.	123	-	-	-	-	123
Opęchowo	jw.	jw.	255	-	-	-	-	255
Żwirownia-osada	Troszyn	jw.	50	-	-	-	-	50
Przeczeki	jw.	jw.	33	-	-	-	-	33
Puchały	jw.	jw.	127	-	-	-	-	127
Radgoszcz	Kleczkowo	jw.	112	-	-	-	-	112
Repki	Troszyn	jw.	105	-	-	-	-	105
Rostki-Suchodoły	Czerwin	jw.	115	-	-	-	-	115
Rabędy	Troszyn	jw.	102	-	-	-	-	102
Sawały Górne	jw.	jw.	25	-	-	-	-	25
Sawały Dolne	jw.	jw.	24	-	-	-	-	24
Siemiątkowo	Kleczkowo	jw.	116	-	-	-	-	116
Troszyn	Troszyn	jw.	827	13	-	60	-	900
Trzaski	Kleczkowo	jw.	262	-	-	4	-	266
Choromany Zabielne	Troszyn	jw.	250	-	-	10	-	260
Chrostowo	jw.	jw.	262	-	-	8	-	270
Chrzczony	jw.	jw.	94	-	-	-	-	94
Janki Młode	Czerwin	jw.	210	-	-	25	-	235
Janochy	Rzekuń	jw.	157	-	-	-	-	157
Łącznie			6489	23	-	275	-	6787
Gmina Czerwin								
Czerwin	Czerwin	Łomża	142	-	-	10	-	152
Bobin	Goworowo	jw.	74	-	-	-	-	74
Borek	Czerwin	jw.	220	-	-	-	-	220
Brzeźno	Goworowo	jw.	517	-	-	-	-	517
Brzeźno-Kolonia	jw.	jw.	245	-	-	-	-	245
Wysocze-Bartosy	Wąsewo	jw.	130	-	-	-	-	130
Wielgouchy	Czerwin	jw.	33	-	-	-	-	33
Wojsze	jw.	jw.	149	-	-	3	-	152

Wólka Serocińska	Jelonki	jw.	157	-	-	-	-	157
Gierwaty	Goworowo	jw.	139	-	-	-	-	139
Grabowo	jw.	jw.	102	-	-	-	-	102
Gocły	Czerwin	jw.	269	-	-	-	-	269
Grodzisk	jw.	jw.	237	-	5	-	-	242
Gucin	jw.	jw.	181	-	-	-	-	181
Gucin (stacja kolejowa)	jw.	jw.	7	4	-	-	-	11
Damięty	Goworowo	jw.	125	-	-	-	-	125
Damiany	Czerwin	jw.	221	-	-	-	-	221
Dzwonek	jw.	jw.	413	-	-	8	-	421
Zaorze	jw.	jw.	84	-	-	-	-	84
Zapiecze	Troszyn	jw.	95	-	-	-	-	95
Laski	Czerwin	jw.	698	-	-	29	-	727
Malinowo Stare	Jelonki	jw.	331	-	-	-	-	331
Malinowo Nowe	jw.	jw.	528	-	-	-	-	528
Nogawki	Goworowo	jw.	267	-	-	-	-	267
Rososz	Wąsewo	jw.	194	-	-	-	-	194
Seroczyn	Jelonki	jw.	347	-	-	14	-	361
Skarżyn	Czerwin	jw.	106	-	-	-	-	106
Struniawy	Goworowo	jw.	41	-	-	-	-	41
Suchcice	jw.	jw.	701	-	-	30	-	731
Stylągi	Czerwin	jw.	235	-	-	-	-	235
Tomasze	jw.	jw.	128	-	-	-	-	128
Chrościce	jw.	jw.	256	-	-	-	-	256
Cisk	Goworowo	jw.	256	-	-	-	-	256
Czambrownia	Czerwin	jw.	17	-	-	-	-	17
Janki Stare	Troszyn	jw.	119	-	-	-	-	119
Jancyki	Czerwin	jw.	61	-	-	-	-	61
Jarnuty	Troszyn	jw.	328	-	-	7	-	335
Łącznie			7152	4	5	101	-	7262
Gmina Szczawin								
Borki	Goworowo	Łomża	217	-	-	-	-	217
Białobrzeg	Różan	jw.	16	-	-	-	-	16
Wólka Kunińska	Goworowo	jw.	248	-	-	-	-	248
Daniłowo	jw.	jw.	265	-	-	4	-	269
Dzbrądek	Różan	jw.	173	-	-	5	-	178
Dąbrówka	Goworowo	jw.	139	-	-	-	-	139
Zabalkański Sztab (w Różanie)	jw.	jw.	40	1111	-	-	-	1151
Zaorze	jw.	jw.	165	-	-	-	-	165
Kaszewiec-gospodarstwo	jw.	jw.	19	-	-	-	-	19
Kaszewiec	jw.	jw.	177	-	-	6	-	183

Kruszewo	jw.	jw.	433	-	-	-	-	433
Kunin	jw.	jw.	642	-	4	20	-	666
Kółko	jw.	jw.	29	-	-	-	-	29
Ludwinowo	jw.	jw.	310	-	5	-	-	315
Michałowo	jw.	jw.	191	-	-	5	-	196
Pasieki	jw.	jw.	25	-	-	-	-	25
Smólnik	jw.	jw.	58	-	-	-	-	58
Chełsty	Sieluń	jw.	245	-	-	-	-	245
Cmocha	Goworowo	jw.	57	-	-	6	-	63
Czarnowo	jw.	jw.	450	-	-	-	-	450
Szarłat	jw.	jw.	131	-	-	-	-	131
Szczawin	jw.	jw.	344	-	-	-	-	344
Jurgi	jw.	jw.	61	-	-	-	-	61
Jawory	jw.	jw.	737	-	-	-	-	737
Łącznie			5173	1111	9	46	-	6339
Razem			74499	6911	662	10211	153	92436

Źródło: „PKŁG” 1906, s. 130-149; obliczenia własne: „Łącznie”, „Razem”.

Uwaga: ¹ - chodziło o inne wyznanie żołnierzy rosyjskich, stacjonujących w Wojciechowicach – głównie mogli to być muzułmanie; nie odnotowano jeszcze mariawitów w zawiązującej się parafii w Długim Kącie, zostały natomiast oznaczone 3 osoby „innego wyznania” w Kadzidle – to zapewne mariawici.

